

הלכות תשובה פרק י

א. אל יאמר אדם הריני עושה מצוות התורה ועוסק בחכמתה, כדי שאקבל הברכות הכתובות בתורה או כדי שאזכה לחיי העולם הבא; ואפרש מן העברות שהזהירה תורה מהן, כדי שאנצל מן הקללות הכתובות בתורה או כדי שלא אכרת מחיי העולם הבא.

ב. אין ראוי לעבד את ה', על דרך זו: שהעובד על דרך זו, הוא עובד מיראה; ואינה מעלת הנביאים, ולא מעלת החכמים. ואין עובד את ה' על דרך זו, אלא עמי הארץ והנשים והקטנים, שמחנכין אותן לעבד מיראה, עד שתרכבה דעתן ויעבדו מאהבה.

ג. העובד מאהבה, עוסק בתורה ובמצוות והולך בנתיבות החכמה לא מפני דבר בעולם, לא מפני יראת הרעה, ולא כדי לירש הטובה: אלא עושה האמת, מפני שהוא אמת; וסוף הטובה לבוא בכלל.

ד. ומעלה זו היא מעלה גדולה עד מאוד, ואין כל חכם זוכה לה. והיא מעלת אברהם אבינו, שקראו הקדוש ברוך הוא אוהבו לפי שלא עבד אלא מאהבה. והיא המעלה שצונו בה הקדוש ברוך הוא על ידי משה רבנו, שנאמר "ואהבת, את ה' אלהיך, בכל-לבבך ובכל-נפשך, ובכל-מאדך" (דברים ו,ה). ובזמן שיאהב את ה' אהבה הראויה, מיד יעשה כל המצוות מאהבה.

ה. וכיצד היא האהבה הראויה: הוא שיאהב את ה' אהבה גדולה יתרה רבה, עזה עד מאוד, עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה', ונמצא שוגה בה תמיד כאלו חולי האהבה, שאין דעתם פנויה מאהבת אותה אשה שהוא שוגה בה תמיד, בין בשכבו בין בקומו, בין בשעה שהוא אוכל ושותה. יתר מזה תהיה אהבת ה' בלב אוהביו, ושוגים בה תמיד, כמו שצונו, "בכל-לבבך ובכל-נפשך" (דברים ו,ה; דברים י,ב; דברים לו,). והוא ששלמה אומר דרך משל, "כי-חולת אהבה, אני" (שיר השירים ב,ה); וכל שיר השירים משל הוא לענין זה.

ו. אמרו חכמים הראשונים, שמא תאמר הריני למד תורה בשביל שאהיה עשיר, בשביל שאקרא רבי, בשביל שאקבל שכר בעולם הבא; תלמד לומר, "לאהבה את-ה'" (דברים יא,ג; ועוד) כל שאתם עושים, לא תעשו אלא מאהבה.

ז. ועוד אמרו חכמים, "במצותיו, חפץ מאד" (תהילים קיב,א) "במצותיו", ולא בשכר מצותיו. וכן היו גדולי החכמים מצוים לנבונות תלמידיהם ומשפיליהם ביחוד, אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל טובה; אלא היו כעבדים המשמשים את הרב על מנת שלא לקבל כלום אלא מפני שהוא הרב, ראוי לשמשו: כלומר, עבדו מאהבה.

ח. כל העוסק בתורה כדי לקבל שכר, או כדי שלא תגיע עזרו פרענות הרי זה עוסק בה שלא לשמה. וכל העוסק בה לא ליראה, ולא לקבל שכר, אלא מפני אהבת אדון כל הארץ שצוה בה הרי זה עוסק בה לשמה. ואמרו חכמים, לעולם יעסק אדם בתורה, אפלו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה, בא לשמה.

ט. לפיכך כשמלמדין את הקטנים ואת הנשים וכלל עמי

הָאָרֶץ, אֵין מְלַמְּדִין אוֹתָן אֲלֵא לַעֲבֹד מִיִּרְאָה וּכְדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר, עַד שֶׁתִּרְבֶּה דַּעְתָּן וַיִּתְחַכְּמוּ חֲכָמָה יִתְרָה, מְגַלִּין לָהֶן רִז זֶה מַעַט מַעַט; וּמִרְגִּילִין אוֹתָן לַעֲנִין זֶה בְּנַחַת, עַד שִׁישִׁיגוּהוּ וַיִּדְעוּהוּ וַיַּעֲבֹדוּ מֵאֲהָבָה.

י. דָּבָר יָדוּעַ וּבְרוּר שָׁאִין אֲהָבַת הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נִקְשֶׁרֶת בְּלִבּוֹ שְׁלֹאֲדָם, עַד שִׁישְׁגָה בָּהּ תָּמִיד כָּרְאוּי וַיַּעֲזֹב כָּל שְׁבָעוֹלָם חוּץ מִמָּנָה כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה וְאָמַר "בְּכָל-לִבְבְּךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ" (דברים ו,ה; דברים י,יב; דברים ל,ו): אֲלֵא בִדְעָה שִׁידְעָהּ. וְעַל פִּי הַדְּעָה עַל פִּי הָאֲהָבָה אִם מַעַט מַעַט, וְאִם הִרְבֵּה הִרְבֵּה.

יא. לְפִיכֶן צָרִיךְ הָאָדָם לִיַּחַד עֲצָמוֹ לְהַבִּין וּלְהַשְׁפִּיל בְּחַכְמוֹת וּתְבוּנוֹת הַמוֹדִיעִין לוֹ אֶת קוֹנוֹ כְּפִי כוֹחַ שֵׁישׁ בְּאָדָם לְהַבִּין וּלְהַשִּׁיג, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ בְּהִלְכוֹת יְסוּדֵי הַתּוֹרָה.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְסִיעֵן. נִגְמַר סֵפֶר רֵאשׁוֹן, בְּעֶזְרַת שְׂדֵי. וּמִנִּין פְּרָקִים שְׁלֹסָפֶר זֶה, שֶׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים פְּרָקִים: הִלְכוֹת יְסוּדֵי הַתּוֹרָה, עֲשָׂרָה פְּרָקִים; הִלְכוֹת דְּעוֹת, שְׁבַעַה פְּרָקִים; הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה, שְׁבַעַה פְּרָקִים; הִלְכוֹת עֲבוּדָה זָרָה, שְׁנַיִם עֶשֶׂר פְּרָקִים; הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה, עֲשָׂרָה פְּרָקִים.

בְּשֵׁם ה', אֵל עוֹלָם (בראשית כא,לג).

מָה-אֲהַבְתִּי תוֹרָתְךָ: כָּל-הַיּוֹם, הִיא שִׁיחַתִּי (תהילים קיט,יז).

סֵפֶר שְׁנִי וְהוּא סֵפֶר אֲהָבָה

הִלְכוֹתָיו שֵׁשׁ, וְזֶה הוּא סְדוּרָן: הִלְכוֹת קִרְיַת שְׁמַע, הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כּוֹהֲנִים, הִלְכוֹת תְּפִלִּין וּמְזוּזָה וְסֵפֶר תּוֹרָה, הִלְכוֹת צִיצִית, הִלְכוֹת בְּרָכוֹת, הִלְכוֹת מִילָה.

הִלְכוֹת קִרְיַת שְׁמַע. מִצְוֹת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא לְקִרְוֹת קִרְיַת שְׁמַע פַּעַמִּים בַּיּוֹם.

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כּוֹהֲנִים. יֵשׁ בְּכָלֶלן שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה: (א) לַעֲבֹד אֶת ה' בַּתְּפִלָּה בְּכָל יוֹם; (ב) לְבָרֵךְ כּוֹהֲנִים אֶת יִשְׂרָאֵל בְּכָל יוֹם.

הִלְכוֹת תְּפִלִּין וּמְזוּזָה וְסֵפֶר תּוֹרָה. יֵשׁ בְּכָלֶלן חֲמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה; וְזֶה הוּא פֶרֶטֶן: (א) לְהִיּוֹת תְּפִלִּין עַל הָרֹאשׁ; (ב) לְקַשֵּׁרם עַל הַיָּד; (ג) לְקַבֵּעַ מְזוּזָה בַּפֶּתַח הַשְּׁעָרִים; (ד) לְכַתֵּב כָּל אִישׁ סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ; (ה) לְכַתֵּב הַמֶּלֶךְ סֵפֶר שְׁנִי לְעַצְמוֹ כְּדֵי שִׁיְהִיָּה לוֹ שְׁנֵי סִפְרֵי תּוֹרָה.

הִלְכוֹת צִיצִית. מִצְוֹת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא לַעֲשׂוֹת צִיצִית עַל כִּנְפֵי הַכִּסִּי.

הִלְכוֹת בְּרָכוֹת. מִצְוֹת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא לְבָרֵךְ אֶת שֵׁם הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אַחֵר אֲכִילָה.

הִלְכוֹת מִילָה. מִצְוֹת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא לְמוּל אֶת הַזְּכָרִים בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי.

נמצאו כל המצוות הנכללות בספר זה, אחת עשרה מצוות עשה.

הלכות קריית שמע

מצוות עשה אחת, והיא לקרות קריית שמע פעמים ביום. ובאור מצוה זו בפרקים אלו.

הלכות קריית שמע פרק א

א. פעמים בכל יום, קוראים קריית שמע בערב ובבקר: שנאמר "ובשכבך ובקומך" (דברים ו, 1; דברים יא, 19) בשעה שדרך בני אדם שוכבין, וזה הוא לילה; ובשעה שדרך בני אדם עומדין, וזה הוא יום.

ב. ומה הוא קורא: שלוש פרשיות אלו והן "שמע" (דברים ו, ד-ט), ו"והיה, אם-שמע" (דברים יא, יג-כא), ו"ולאמר" (במדבר טו, לז-מא). ומקדימין לקרות פרשת "שמע", מפני שיש בה צווי על יחוד השם, ואהבתו ותלמודו: שהוא העיקר הגדול, שהכל תלוי בו. ואחריה "והיה, אם-שמע", שיש בה צווי על שאר המצוות כלן. ואחר כך פרשת "ציצת" (במדבר טו, לח), שגם היא יש בה צווי על זכירת כל המצוות.

ג. אף על פי שאין מצוות ציצית נוהגת בלילה, קוראין אותה בלילה, מפני שיש בה זכרון יציאת מצרים; ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה, שנאמר "למען תזכור את-יום צאתך מארץ מצרים, כל ימי חייך" (דברים טז, ג). וקריאת שלוש פרשיות אלו על סדר זה, היא הנקראת קריית שמע.

ד. הקורא קריית שמע כשהוא גומר פסוק ראשון, אומר בלחש ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד; וחוזר וקורא כדרך "ואהבת, את ה'" (דברים ו, ה), עד סופה. ולמה קורין כן מסרת היא בידינו שבשעה שקבץ יעקוב אבינו את בניו במצרים בשעת מיתתו, צום וזרזם על יחוד השם, ועל דרך ה' שהלך בה אברהם ויצחק אביו. ושאל אותן ואמר להן, בני, שמא יש בכם פסלת, מי שאינו עומד עמי ביחוד אדון כל העולם, כענין שנאמר לנו משה רבנו "פן-יש בכם איש או-אשה . . ." (דברים כט, יז). ענו כלם, ואמרו לו "שמע, ישראל: ה' אלהינו, ה' אחד" (דברים ו, ד) כלומר שמע ממנו, אבינו ישראל, ה' אלהינו, ה' אחד. פתח הזקן וענה, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד; לפיכך נהגו כל ישראל לומר שבח זה ששבח בו ישראל הזקן, אחר פסוק זה.

ה. כשהקורא קורא קריית שמע, מברך לפניה ולאחריה ביום, מברך שתים לפניה ואחת לאחריה; ובלילה, מברך שתים לפניה ושתים לאחריה.

ו. ברכה ראשונה שלפניה ביום, יוצר אור; שניה לה, אהבת עולם אהבתנו; ושלאחריה, אמת ויציב. וברכה ראשונה שלפניה בלילה, מעריב ערבים; שניה לה, אהבת עולם עמך

ישראל אהבת; וברכה ראשונה שלאחריה, אמת אמונה; שניה לה, השפיבנו.

ז. ברכה ראשונה שלפניה, בין ביום בין בלילה פותח בה בברוך, וחותר בברוך; ושאר ברכותיה חותרם בכל אחת מהן בברוך, ואין להן פתיחה.

ח. ברכות אלו, עם שאר כל הברכות הערוכות בפי כל ישראל עזרא ובית דינו תקנום; ואין אדם רשאי לפתח מהן, ולא להוסיף עליהן: מקום שהתקינו לחתם בברוך, אינו רשאי שלא לחתם, ומקום שהתקינו שלא לחתם, אינו רשאי לחתם; מקום שהתקינו שלא לפתח בברוך, אינו רשאי לפתח, ומקום שהתקינו לפתח בברוך, אינו רשאי שלא לפתח. כללו שלדבר: כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות הרי זה טועה, וחוזר ומברך כמטבע. וכל שאינו אומר אמת ויציב בשחרית, ואמת אמונה בערבית לא יצא ידי חובתו.

ט. הקדים ברכה שניה לברכה ראשונה, בין ביום בין בלילה, בין לפניה בין לאחריה יצא: לפי שאין סדר לברכות. בשחרית פתח ביוצר אור, וסיים מעריב ערבים לא יצא; פתח במעריב ערבים, וסיים ביוצר אור יצא. וכן בערבית אם פתח במעריב ערבים, וסיים ביוצר אור לא יצא; פתח ביוצר אור, וסיים במעריב ערבים יצא: שכל הברכות, הולכות אחר חתימתן.

י. איזה הוא זמן קרית שמע בלילה מצותה משעת יציאת הכוכבים, עד חצי הלילה; ואם עבר ואחר, וקרא עד שלא עלה עמוד השחר יצא ידי חובתו: שלא אמרו עד חצות, אלא כדי להרחיק את האדם מן הפשיעה.

יא. הקורא קרית שמע שלערבית אחר שעלה עמוד השחר, קדם הנץ החמה לא יצא ידי חובתו אלא אם כן היה אנוס, כגון שכור או חולה וכיוצא בהן. ואנוס שקרא בעת זה, אינו מברך השפיבנו.

יב. ואיזה הוא זמנה ביום מצותה שיתחיל לקרות קדם הנץ החמה, כדי שיגמר לקרות ולברך ברכה אחרונה עם הנץ החמה; ושעור זה, כמו עשור שעה קדם שתעלה השמש. ואם אחר, וקרא אחר שעלתה השמש יצא ידי חובתו, שעונתה עד סוף שלוש שעות ביום למי שעבר ואחר.

יג. מי שהקדים וקרא קרית שמע שלשחרית, אחר שעלה עמוד השחר אף על פי שהשלים קדם שתנץ החמה, יצא ידי חובתו. ובשעת הדחק, כגון שהיה משכים לצאת לדרך קורא לכתחלה, משעלה עמוד השחר.

יד. הקורא אחר שלוש שעות ביום, אפלו היה אנוס לא יצא ידי חובת קרית שמע בעונתה, אלא הרי הוא כקורא בתורה; ומברך הוא לפניה ולאחריה כל היום, אפלו אחר וקרא אחר שלוש שעות.

הלכות קרית שמע פרק ב

א. הקורא את שמע, ולא כוון לבו בפסוק ראשון שהוא "שמע,

ישראל: ה' אלהינו, ה' אחד" (דברים ו, ד) לא יצא ידי חובתו; והשאר אם לא כוין לבו, יצא. אפלו היה קורא בתורה כדרך, או מגיה את הפרשיות האלו בעונת קריאה יצא: והוא, שכוין לבו בפסוק ראשון.

ב. כל בני אדם, קוראין כדרך בין עומדין, בין מהלכין, בין שוכבין, בין רוכבין על גבי בהמה. ואסור לקרות קרית שמע, והוא מטל ופניו טוחות בקרקע, או משלף על גבו ופניו למעלה. אבל קורא הוא, והוא שוכב על צדו; ואם היה בעל בשר הרבה, ואינו יכול להתהפך על צדו, או שהיה חולה נוטה מעט לצדו, וקורא.

ג. מי שהיה מהלך על רגליו עומד בפסוק ראשון, והשאר קורא והוא מהלך. היה ישן מצערין אותו ומעירין אותו, עד שיקרא פסוק ראשון; מכאן ואילך, אם אנסתהו שינה, אין מצערין אותו.

ד. מי שהיה עוסק במלאכה מפסיק עד שיקרא פרשה ראשונה, כלה; וכן האמנין בטלין ממלאכתן בפרשה ראשונה, כדי שלא תהא קריאת עראי. והשאר, קורא והוא עוסק במלאכתו. אפלו היה עומד בראש האילן או בראש הכותל, קורא במקומו. ומברך לפניה, ולאחריה.

ה. היה עוסק בתלמוד תורה, והגיע זמן קרית שמע פוסק וקורא; ומברך לפניה, ולאחריה. היה עוסק בצרכי רבים לא יפסיק, אלא יגמר עסקיהן; ויקרא, אם נשאר עת לקרות.

ו. היה עוסק באכילה, או שהיה במרחץ, או שהיה עוסק בתספורת, או שהיה מהפך בעורות, או שהיו עוסקין בדין גומר, ואחר כך קורא קרית שמע. ואם היה מתירא שמא יעבר זמן הקריאה, ופסק וקרא הרי זה משבח.

ז. מי שירד לטבל אם יכול לעלות ולהתפסות ולקרות קדם שתנץ החמה, יעלה ויתכסה ויקרא. ואם היה מתירא שמא תנץ החמה קדם שיקרא, יתכסה במים שהוא עומד בהן ויקרא. ולא יתכסה לא במים שריחן רע, ולא במי המשרה; ולא במים צלולים, מפני שערתו נראית מהן. אבל מתכסה הוא במים עכורים שאין ריחן רע, וקורא במקומו.

ח. הקורא קרית שמע לא ירמוז בעיניו, ולא יקרץ בשפתיו, ולא יראה באצבעותיו: כדי שלא תהא קריאת עראי. ואם עשה כן אף על פי שיצא ידי חובתו, הרי זה מגנה. וצריך להשמיע לאזנו, כשהוא קורא; ואם לא השמיע לאזנו, יצא וצריך לדקדק, באותיותיה; ואם לא דקדק, יצא.

ט. פיצד מדקדק יזהר שלא ירפה החזק, ולא יחזק הרפה; ולא יניד הנח, ולא יניח הנד. לפיכך צריך לתן רוח, בין כל שתי אותות הדומות שאחת מהן סוף תבה והאחרת תחלת תבה הסמוכה לה: כגון "בכל לבבך", קורא "בכל" ושוהה וחוזר וקורא "לבבך"; וכן "ואבדתם מהרה", "הכנף פתיל". וצריך לבאר זין של "תזכרו". וצריך להאריך בדאל של "אחד", כדי שימליכהו על השמים ועל הארץ ועל ארבע רוחות העולם; וצריך שלא יחטף בחית, כדי שלא יהא כאומר אי חד.

י. קורא אדם את שמע, בכל לשון שהוא מכירה; והקורא בכל

לְשׁוֹן צָרִיךְ לְהִזְהַר מִדְּבָרֵי שְׁבוּשׁ שֶׁבְּאוֹתָהּ הַלְשׁוֹן, וּמִדְּקָדֵק בְּאוֹתָהּ הַלְשׁוֹן, כְּמוֹ שֶׁמִּדְּקָדֵק בַּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, אִם קָרָאָה בַּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ.

יא. הַקּוֹרָא לְמַפְרַע, לֹא יֵצֵא. בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים, בְּסֵדֶר הַפְּסוּקִים. אָבֵל אִם הַקָּדִים פָּרְשָׁה לְפָרְשָׁה אַף עַל פִּי שְׂאִינוּ רָשָׁאֵי אֲנִי אוֹמֵר שִׁיָּצֵא, לְפִי שְׂאִינָה סְמוּכָה לָהּ בַּתּוֹרָה. קָרָא פְּסוּק וַחֲזֹר וּקְרָאוּ פַּעַם שְׁנִיָּה, הָרִי זֶה מְגִנָּה; קָרָא מְלָה אַחַת וּכְפָלָהּ, כְּגוֹן שֶׁקָּרָא שְׁמַע שְׁמַע, מִשְׁתַּקִּין אוֹתוֹ.

יב. קָרָאָה סְרוּגִין, יֵצֵא; אִפְלוּ שָׁהָה בֵּין סְרוּג לְסְרוּג כְּדִי לְגַמֵּר אֶת כָּלָהּ, יֵצֵא וְהוּא, שִׁיקָרָא עַל הַסֵּדֶר. קָרָאָה מִתְנַמְנֵם, וְהוּא מִי שְׂאִינוּ לֹא עֹר וְלֹא נֶרְדֵּם בְּשִׁינָה יֵצֵא: וּבִלְבָד, שִׁיָּהָא עֹר בְּפְסוּק רֵאשׁוֹן.

יג. סִפֵּק קָרָא קְרִית שְׁמַע, סִפֵּק לֹא קָרָא חֲזֹר וּקּוֹרָא, וּמְבָרַךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ. אָבֵל אִם יָדַע שֶׁקָּרָא, וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם בֶּרֶךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ אוֹ לֹא בֶרֶךְ אִינוּ חֲזֹר וּמְבָרַךְ. קָרָא וְטָעָה, יַחֲזֹר לְמָקוֹם שֶׁטָעָה; נָעַלְם מִמֶּנּוּ בֵּין פָּרְשָׁה לְפָרְשָׁה, וְאִינוּ יוֹדַע אִיזוֹ פָּרְשָׁה הַשְּׁלִים וְאִיזוֹ צָרִיךְ לְהִתְחִיל חֲזֹר לְפָרֵק רֵאשׁוֹן, שֶׁהוּא "וְאַהֲבֵת, אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ" (דְּבָרִים ו,ה).

יד. טָעָה בְּאַמְצַע הַפָּרֵק, וְלֹא יָדַע הֵיכָן פָּסֵק חֲזֹר לְרֵאשׁ הַפָּרֵק. הִיָּה קוֹרָא "וּכְתַבְתֶּם", וְאִינוּ יוֹדַע אִם הוּא בְּ"וּכְתַבְתֶּם" שֶׁבְּ"שְׁמַע" אוֹ בְּ"וּכְתַבְתֶּם" שֶׁבְּ"וְהִיָּה, אִם שְׁמַע" חֲזֹר לְ"וּכְתַבְתֶּם" שֶׁבְּ"שְׁמַע"; וְאִם נִסְתַּפֵּק לוֹ אַחֵר שֶׁקָּרָא "לְמַעַן יִרְבוּ" אִינוּ חֲזֹר, שְׁעַל הָרָגֵל לְשׁוֹנוֹ הוּא הוֹלֵךְ.

טו. הִיָּה קוֹרָא וּפָגַע בְּאַחֲרִים, אוֹ פָּגַעוּ בוֹ אִם הִיָּה בֵּין פָּרֵק לְפָרֵק פּוֹסֵק וּמִתְחִיל וְשׁוֹאֵל בְּשָׁלוֹם מִי שֶׁהוּא חַיֵּב בְּכַבּוּדוֹ, כְּגוֹן שֶׁפָּגַע בְּאָבִיו אוֹ רֵבּוֹ, אוֹ מִי שֶׁהוּא גְדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחֻכְמָה; וּמַשִּׁיב שָׁלוֹם, לְכָל אָדָם שֶׁנָּתַן לוֹ שָׁלוֹם.

טז. הִיָּה קוֹרָא בְּאַמְצַע הַפָּרֵק אִינוּ פּוֹסֵק וּמִתְחִיל לְשָׁאֵל אֵלָּא בְּשָׁלוֹם מִי שֶׁהוּא מִתִּירָא מִמֶּנּוּ, כְּגוֹן מֶלֶךְ אוֹ אֲנָס וְכִיּוֹצֵא בָהֶן; אָבֵל מִי שֶׁהוּא חַיֵּב בְּכַבּוּדוֹ, כְּגוֹן אָבִיו אוֹ רֵבּוֹ אִם נָתַן לוֹ שָׁלוֹם תַּחֲלָה, פּוֹסֵק וּמַשִּׁיב לוֹ שָׁלוֹם.

יז. וְאֵלּוּ הֵן בֵּין הַפָּרָקִים בֵּין בְּרָכָה רֵאשׁוֹנָה לְשִׁנִּיָּה, בֵּין שְׁנִיָּה לְ"שְׁמַע", בֵּין "שְׁמַע" לְ"וְהִיָּה, אִם שְׁמַע", בֵּין "וְהִיָּה, אִם שְׁמַע" לְ"וִיאֲמַר". אָבֵל בֵּין "וִיאֲמַר" לְאַמֶּת וְיִצִּיב, הָרִי הוּא כְּאַמְצַע הַפָּרֵק, וְלֹא יִפְסִיק אֵלָּא לְשָׁאֵל מִפְּנֵי הִירָאָה, וְלִהְיֵיב מִפְּנֵי הַכְּבוֹד.